

СТУДІЇ

УДК 325.454

Андрій Мартинов

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: МІЖ ІДЕАЛІЗМОМ І ПОЛІТИЧНИМ РЕАЛІЗМОМ

У статті розглядаються особливості ризиків та відповідних стратегій реагування Європейського Союзу на виклики міграції.

Ключові слова: Європейський Союз, міграція, екстремізм, цивілізаційний конфлікт, іслам, релігійний фундаменталізм, ультраправий радикалізм.

Після Великої французької революції поняття “громадянське суспільство” поступово втілюється у суспільно-політичну практику у Європі. Відтоді під громадянським суспільством розуміється сукупність відносин, які існують у суспільстві та перебувають за межами безпосереднього впливу державних інститутів. В основі громадянського суспільства у модерних європейських державах залишається приватне життя громадян, система вільних союзів та асоціацій громадян, які гарантують реалізацію цих інтересів. Завдяки цьому громадянське суспільство є сферою політичної свободи. Тому в тоталітарних та авторитарних суспільствах громадянське суспільство залишається “слабкішим” порівняно з державними структурами.

Вільний розвиток громадянського суспільства передбачає функціонування інститутів правової демократичної держави, ринкової економіки, плюралізм різних політичних сил, наявність вільної особистості. Принаймні після Другої світової війни у такій формі громадянське суспільство з певними національними рисами ствердилося у більшості демократичних європейських держав. Цей процес співпав із активізацією розпаду колоніальних імперій та успадкування від них проблеми адаптації економічних та політичних емігрантів до соціокультурних реалій країни прибуття. Вирішення цього завдання ускладнювалося помітними цивілізаційними розбіжностями між членами європейських громадянських суспільств та ціннісно-нормативними стереотипами поведінки багатьох емігрантів.

Узагальнюючи зазначені фактори, зазначимо, що вони стосуються передусім специфічного ставлення до європейської моралі, права, ринкової економіки, демократичної політичної системи. Наприклад, більшість членів європейських мусульманських громад у другому-третьому поколіннях ставлять під сумнів цінність секуляризованої моралі, символом чого стала політико-правова боротьба за право для мусульманок носити хіджаби та нікаби як символи ісламської ідентичності. Також триває боротьба за легалізацію у Європі правових норм шаріату, хоча вони прямо суперечать ліберальному баченню політичного та суспільного життя. Крім того, існує ще один привід до ціннісного конфлікту, який пов’язаний із неприйняттям фундаменталістських принципів поширення ринкової економіки на усі сфери суспільного життя.

Водночас розвиток процесу європейської інтеграції поставив на порядок денний питання виникнення та розвитку європейського наднаціонального громадянського суспільства. Потужним поштовхом до цього стало створення

спільних європейських інститутів, покликаних захищати інтереси європейців. Одночасно з цією тенденцією у більшості західноєвропейських держав виникає проблема не адаптованості емігрантських громад до умов життєдіяльності європейських структур громадянського суспільства. Інтенсивні потоки еміграції загострили питання пристосування нових європейських громадян до традиційних умов функціонування громадянських суспільств у Європі. Реакцією на це стало визнання правлячими європейськими елітами доцільності збереження насамперед національних громадянських суспільств, навіть за рахунок часткової відмови від проекту поглиблення європейської інтеграції й посилення наднаціональних владних структур. Утім, навколо цієї тенденції триває запекла політична дискусія. Німецький соціолог У. Бек чимало уваги приділяє становленню “космополітичної Європи” як вагомого результату європейської інтеграції [1, с. 33]. Він відстоює концепцію “мультикультурності” як головної стратегії адаптації емігрантів до умов функціонування Європейського Союзу. Але зазначена стратегія була поставлена під сумнів реальними історичними подіями.

Шок від терактів 11 вересня 2001 р. спонукав колишнього державного секретаря США М. Олбрайт дослідити взаємозв'язок між релігією і світовою політикою [9, с. 10]. Головною проблемою співіснування ісламу та інших світових релігій вона вважає незавершеність процесу модернізації традиційних мусульманських суспільств та ісламу загалом. Адже навіть визнаючи помітну соціокультурну специфіку “європейського ісламу” як феномену життя емігрантських громад насамперед у “старих” країнах-членах Євросоюзу, навряд чи можна вести мову про його незворотну модернізацію.

Відносини між європейцями та мусульманами тлумачаться по-різному. Відомий італійський експерт з питань історії ісламу Ф. Кардіні вважає, що джерелом міжкультурної ворожнечі християн і мусульман є взаємне непорозуміння як результат конкуренції інтересів та способів життя [4, с. 35]. Досить суперечливими є оцінки стану і перспектив розвитку мусульманських громадянських суспільств у європейських країнах. Зокрема, контраверсійними є характеристики ступеня впливу прихильників ісламського фундаменталізму у середовищі європейських мусульман та їхні зв'язки з арабською спільнотою.

Стрімкий розвиток процесу глобалізації, принаймні до часу початку світової економічної кризи восени 2008 р., зробив досить популярною тезу про домінування мультикультурності. Зазначена тенденція розглядалася як сутнісний елемент нової політики ідентичності, пов'язаної із гарантуванням широких громадянських прав різним меншинам. Реалізація відповідного політичного курсу відбувається в умовах досить гострої суспільно-політичної дискусії щодо основних тез “зіткнення культур”, які відстоював С.Гантінгтон [3, с. 37]. Ці ідеї були перенесені у площину проблем функціонування мультикультурних демократичних суспільств. Оптимісти вважають, що за нових історичних умов можливо забезпечити мирне співіснування та співпрацю громадянських суспільств як результату історичного розвитку національних демократичних держав та мультикультурних структур. Більш інформовані оптимісти, або реалісти, навпаки, аргументовано доводять, що така толерантність є даниною політичній коректності, а насправді більше нагадує утопію. Зокрема, А. Сен пише про ризики конфлікту культур всередині мультикультурних громадянських суспільств [8, с. 34].

Відома болгарська дослідниця проблем ідентичності Ю. Кристева акцентує увагу на дилемі: чи зможемо ми тісно й пристрасно жити з іншими, жити інакшими, не вдаючись до остракізму, ні до нівеляції? [5, с. 44]. Авторка зазначає, що “чужинець це людина, в якій під панциром активіста чи працівника-імігранта зідрано шкіру, адже йому “постійно доводиться відчувати

на собі ненависть інших” [5, с. 13]. Іммігрант приречений не розмовляти рідною мовою. Водночас чужинець – це той, хто працює. Тоді як автохтони цивілізованого світу, розвинених країн, вважають важку працю річчю вульгарною і набирають аристократичного невимушеного й вередливого вигляду, чужинця ви впізнаєте по тому, що він досі вважає працю цінністю. Внаслідок такого статусу чужинця риторичним стає питання, що важливіше “права людини чи права громадянина?” [5, с. 125]. Це питання особливо загострюється, коли нові прибульці не відмовляються від своєї ідентичності, що європейці мають нагаду спостерігати зараз.

У 2010 р. німецький соціал-демократ Тіло Сарацин випустив книгу “Німеччина самоліквідується” [10, с. 1]. На його думку, політика мультикультурності заперечує модерну німецьку ідентичність. Зазначений факт визнала бундесканцлер А. Меркель, яка реалізує курс на пріоритет адаптації емігрантів до німецьких соціокультурних цінностей. Але цей надзвичайно складний процес залишається суперечливим та не може вважатися незворотнім.

Європейські консерватори вважають, що розширений Європейський Союз перетворився на конгломерат народів, культур, цінностей. За цим стоїть розпад християнської Європи, ідентичність якої фактично ніяк не зафіксована навіть у нормотворчих документах Європейського Союзу. Внаслідок втрати віри руйнуються засади громадянського суспільства. Але поки що воно залишається важливою складовою фундаменту європейських національних держав. З іншого боку, використання існуючих структур громадянських суспільств як інструменту адаптації емігрантів натикається на культурні бар’єри.

Постмодерн заперечує проти соціальних технологій відродження християнської моралі та цінностей. Відкритим залишається питання, чи здатне “відкрите європейське суспільство” на рівних конкурувати із суспільними цінностями емігрантських громад з іншою культурою, ментальністю, цінностями і вірою? Адже нетерпимість фундаменталістської частини мусульманських громад видається сильнішою за толерантність секуляризованих європейців. Мусульмани у європейських країнах видаються сильнішими духом за псевдо християнську Європу. Адже європейські костели перетворюються на музеї, а монастирі на готелі. Натомість досить активно будуються мечеті. Навіть у консервативній Швейцарії не вдалося остаточно заборонити побудову нових мечетей.

Німецьких громадян часто захоплюють у заручники у мусульманських країнах. Праві популісти у багатьох західноєвропейських країнах наполягають на квотуванні міграції. Але, попри дію шенгенських норм і правил, міграційне законодавство залишається у сфері компетенції національних держав. Правда, нормальною ситуацію навряд чи можна вважати. Європейські праві радикали ідентифікують себе у ролі борців за свободу народів від “європейської імперії” у форматі Європейського Союзу.

Реагуючи на ці тенденції, 22 липня 2011 р. норвежець Андерс Брейвік здійснив теракт у Осло, жертвами якого, головним чином, стали емігранти. Ретельне слідство так і не знайшло фактів, які могли довести версію про існування терористичної організації, яка допомагала А. Брейвіку скоїти злочин. Звичайно, у правоекстремістських колах багатьох європейських країн вистачає тих, хто симпатизує поглядам Брейвіка, але ці люди поки не наслідують його фанатизм. Останній став приводом для психіатричного обслідування підсудного. У підсумку винесений наприкінці серпня 2012 р. вирок – фактично пожиттєве ув’язнення перетворив Брейвіка на “найдорожчого” за витратами на утримання норвезького в’язня. Показово, що особисто підсудний наполягав, аби його судили як психічно здорового. В такому разі він матиме принаймні теоретичні шанси “за добру поведінку” за амністією вийти із в’язниці до кінця

життя. Натомість у випадку засудження як психічно хворого, Брейвіку загрозувало пожиттєве ув'язнення у закритій психічній лікарні. Смертної кари у Норвегії немає, хоча після цього злочину відновилися дискусії щодо доцільності її запровадження. Влада Норвегії намагалася мінімізувати пропагандистський ефект для ідей Брейвіка. Позаяк в умовах економічної кризи у багатьох європейських країнах загострюються відносини між християнами і мусульманами.

Найбільш поширені антиісламські настрої у Франції, де мешкає найбільша кількість мусульман у Європі. Свою стурбованість інтенсивним поширенням радикальних ісламістських ідей демонструють й спецслужби Німеччини. У квітні 2012 р. вони змусили гамбурзьке книжкове видання відмовитися від контракту на друкування Корану. Адже радикальна мусульманська секта салафітів планувала роздавати його примірники безкоштовно з метою пропаганди своїх ідей. Міністр внутрішніх справ федеральної землі Нижня Саксонія християнський демократ Уве Шюнеманн засудив спробу салафітів безкоштовно роздавати свою ісламістську версію Корану. Водночас арабіст Вільного університету Берліну Ангеліка Нойвірт визнає, що Коран є частиною сучасної європейської ідентичності. Зазначена теза дратує як прихильників консервативного християнського варіанту європейської ідентичності, так і adeptів тотальної секуляризації. На цьому фоні загострюється інформаційна війна між європейськими громадянськими суспільствами та ісламськими радикалами. Відомий німецький експерт з питань суспільної безпеки Георг Бернд стверджує, що “сакральні” тексти ісламістів ставлять за мету створення до 2020 року Халіфату, складовою якого має бути й Європа [2, с. 40].

Альтернативою проекту Халіфату, хоча й з певними запереченнями та припущеннями, залишається Туреччина. Навіть там поступовий та обережний відхід від моделі демократії під захистом військових повернув до влади поміркованих ісламістів. Вони час від часу схиляються до своїх колишніх ідеалів. Принаймні такий ризик треба враховувати. Після парламентських виборів, які відбулися у країні 7 червня 2015 року президент країни Реджеп Ердоган доручив формування уряду лідерів правлячої “Партії справедливості й розвитку” Ахмету Давутоглу. Однак жодна з парламентських політичних сил не погодилася увійти до нової правлячої коаліції на правах “молодшого” коаліційного партнера. Туреччина вимушена реагувати на активність бойовиків “Ісламської держави Іраку і Леванту”.

Також реагуючи на курдські протести, турецькі власті фактично порушили дворічне припинення вогню із курдами. Отже, “Ісламська держава Іраку і Леванту” змогла серйозно посварити між собою своїх супротивників – турків і курдів. Фактичне відновлення турецько-курдської конфронтації ллє воду на млин терористів. Адже поки що реакція властей має не стільки стратегічно-політичний характер, скільки військово-технічне тактичне спрямування. Зокрема, після теракту турецькі власті вирішили звести модульну мобільну стіну довжиною сто п'ятдесят кілометрів, яку за необхідності можна буде розміщати на критичних ділянках турецько-сирійського кордону. У найнебезпечніших місцях кордон також хочуть зміцнити фортифікаційними спорудами. Звісно, швидко перекрити майже дев'ятсот кілометровий турецько-сирійський кордон неможливо, тому уряд Туреччини вирішив негайно відремонтувати прикордонні шляхи, аби за потреби швидко здійснювати евакуацію місцевого населення та переміщення військ. Доти більше уваги приділялось курдському “кордону”. Також Туреччина дала згоду партнеру по НАТО – США на розміщення додаткових винищувачів, які беруть участь у бомбуванні бойовиків “Ісламської держави Іраку та Леванту”. Це принципове

рішення, адже військові бази, з яких здійснюються такі польоти, неодмінно стануть наступною мішенню для терористів.

Тактика “Ісламської держави Іраку і Леванту” (ІДІЛ) спрямована на максимальне розширення фронту протидії своїм ворогам. Це дає можливість ІДІЛ залишатись у топ-новинах, що забезпечує вербування нових прихильників терору, безперервне фінансування терористичної діяльності та сіє страх у середовищі “невірних”. Зважаючи на це, турецькі власті опинились у вкрай незручному становищі. Ідеологічно поміркованим турецьким ісламістам непросто пояснювати війну проти ісламських радикалів. Адже це не “історичний ворог” – курди, які намагаються створити власну національну державу на частині турецької території, а такі само суніти, як і більшість турків. Принаймні до кінця 2015 року турецькі власті досить активно підтримували збройні загони сирійської опозиції у їхній боротьбі проти правлячого режиму Башара Асада. Опосередковано це було й підтримкою бойовиків ІДІЛ, які у сирійській війні завжди відігравали провідну роль.

Крім того, підвищена терористична активність на території Туреччини ставить під сумнів попередній зовнішньополітичний курс Реджепа Ердогана, який намагався максимально віддалити країну від тривалого і не дуже вдалого турецького досвіду європейської інтеграції. Після терактів Туреччина має підтвердити свій не лише євроатлантичний, а й європейський інтеграційний курс. Чіткіший проєвропейський курс Туреччини може допомогти формуванню нового коаліційного уряду, а разом із тим і боротьбі проти ІДІЛ.

Але “турецький шлях” для мусульманських країн не є універсальним. Його спробував адаптувати до своїх умов Пакистан, де армія досі залишається оплотом нехай не зовсім демократичної, але світської республіки. Однак перманентне протиборство із пакистанськими військовими стало однією із причин того, що пакистанські ісламісти є чи не найбільш палкими прихильниками створення глобальної ісламської громади, яка житиме у одній мусульманській імперії – Халіфаті, причому під захистом пакистанської ядерної зброї.

Поки що чи не найбільшою перешкодою на шляху реалізації стратегії створення ісламського Халіфату є міжконфесійне протистояння у мусульманському світі. “Арабська весна” стимулювала у більшості із 22 арабських країн внутрішні громадянські війни між сунітами та шіїтами. Кожна із конфесій має своїх радикалів, здатних поховати проєкт відродження Халіфату. Отже, усі зазначені стратегії одночасно взаємодіють на Близькому Сході та переплетені у тугий “Гордіїв вузол” конфліктів й протиріч, які виходять за межі регіону й набувають глобального значення. Адже навіть теоретична перемога однієї із зазначених стратегій може суттєво змінити глобальну розстановку сил. У найближчі десятиліття зазначені стратегії й надалі конкуруватимуть між собою.

Стратегією європейських ультраправих можна вважати спроби посилення протидії цим тенденціям. Незаперечним є посилення впливу правих популістських партій на національному рівні в країнах Євросоюзу, особливо потужно уражених економічною кризою. У країнах “старої” Європи проблема адаптації мусульманських громад до світського європейського громадянського суспільства є особливо гострою. Наприклад, у Австрії це “Австрійська партія свободи”. У Бельгії мова йде про партію “Фламандський інтерес” та “Список Дедекера”. На рівні місцевих органів самоврядування після травневих 2012 р. виборів впливовою силою стала “Британська національна партія”. Регулярним учасником коаліційних політичних процесів у Нідерландах стала права популістська “Партія свободи” Герта Вендерса. У Франції лідер “Національного фронту” Марін Ле Пен на президентських виборах у квітні

2012 р. набрала 18 % голосів під гаслами виселення неадаптованих емігрантів із Франції. У Італії аналогічні позиції відстоює “Ліга Півночі” та “Альтернативний соціальний список Муссоліні”. У Данії на аналогічних ідеологічних позиціях стоїть “Датська народна партія”, яка ініціювала появу 2005 року карикатур на пророка Мухаммеда в датській пресі.

У країнах “нової” Європи правий популізм наразі є більше формою протесту проти наслідків європейської інтеграції цих держав. Натомість ксенофобські настрої, зважаючи на невелику кількість мусульман у цих країнах, більше стосуються “ворожих сусідів”, антисемітизму та ромів. Але відповідні ідеологічні партії посилюють свої позиції у внутрішній політиці цих країн. Наприклад, у Болгарії це коаліція “Атака”, у Латвії це партія “Родина і свобода”, у Литві це партія “Порядок і справедливість”, у Польщі це “Ліга польських родин”, у Греції партії “Народно-православний заклик” та “Золотий світанок”, у Румунії це партія “Велика Румунія”, а в Угорщині це “Рух за кращу Угорщину”. Посилення рівня популярності зазначених партій також обумовлюється демографічними причинами, пов’язаними зі старінням європейських суспільств.

Усіх європейських ультраправих популістів об’єднують ідеї громадянства на основі крові і землі, а не формування політичної багатокультурної нації. Їхньою ідеологічною основою є расизм, мілітаризм, гомофобія, критика глобалізації та європейської інтеграції, неприйняття емігрантів. В умовах політичних турбулентностей, викликаних економічною кризою структури європейських громадянських суспільств на національному та наднаціональному рівнях демонструють незначну ефективність у виконанні ролі інструмента адаптації емігрантських громад до європейських норм і цінностей. Розмитість ідеологічних установок правих популістських партій дає їм можливість використовувати електоральний потенціал традиціоналістів та консерваторів. Внаслідок цього реальним є виклик згортання структур “вільних суспільств” у Європі. Принаймні поки що немає універсальної стратегії, здатної вирішити питання ефективної адаптації емігрантів до європейської ідентичності. Навпаки, домінування стратегії витіснення ісламських фундаменталістів у гетто європейських міст є способом поведінки страуса перед викликом небезпеки. Подальше посилення європейських правих радикалів також може відкрити шлях до прямого зіткнення ісламських фундаменталістів та правих екстремістів у Європі.

Літо 2015 р. стало рекордним за кількістю нелегалів, які прибувають до середземноморських країн Європейського Союзу. У липні – на початку серпня 2015 р. справжні бунти нелегальних мігрантів відбулись у Греції та Іспанії. Тільки у липні 2015 р. до Греції прибули 55 тисяч нелегальних мігрантів, головним чином із Сирії. Натомість до Італії та Іспанії головним чином прибувають нелегали з африканських країн. Наслідками цих процесів стає серйозна дестабілізація не лише у країнах, які вимушені приймати нелегалів, а й у Євросоюзі загалом.

Ще до літніх відпусток Європейська комісія прийняла рішення про квотування розселення біженців до усіх 28 країн-членів Євросоюзу за критеріями вже існуючої кількості біженців у цих країнах, їхньому співвідношенні до кількості автохтонних жителів згаданих країн, кількості безробітних, тощо. Однак це рішення, яке мало стати символом європейської солідарності у вирішенні гострих проблем, стало черговим яблуком розбрату. Найгостріше проти рішення Європейської комісії виступили Естонія, Латвія і Литва. Не в захваті від нього й Польща та інші країни Вишеградської четвірки – Чехія, Угорщина, Словаччина, які звертають увагу чиновників Євросоюзу, що вони вже прийняли чималу кількість біженців з України. Якщо Євросоюз

вибудував “паперово-візову” Шенгенську стіну на шляху переміщення до Шенгенського простору громадян України, то вибудувати надійну стіну на своїх морських кордонах, яка зупинила би нелегалів неможливо.

Ультраправі політичні сили в багатьох країнах Євросоюзу злорадно зауважують, що хвилі нелегальної міграції збільшились внаслідок дестабілізації внутрішньополітичного становища в більшості країн Північної Африки і Близького Сходу в процесі так званої “арабської весни”. Рахунок нелегалів після усунення від влади туніського президента Бен Алі, лівійського лідера Муамара Каддафі пішов на мільйони.

У відповідь правлячі еліти Євросоюзу намагаються по мірі можливостей модернізувати свою еміграційну політику. Європейська комісія прийняла рішення про виділення до 2021 р. 2,4 мільярдів євро на допомогу країнам, які найбільше потерпають від напливу біженців. Гроші мають розподілятися між Фондом надання притулку, міграції та інтеграції та Фондом внутрішньої безпеки. Найбільшу допомогу мають отримати Італія і Греція. Утім, може так статись, що ці кошти будуть виділені надто пізно і їх буде замало для вирішення проблеми. Адже передумов для стабілізації становища у кризових зонах навколо Євросоюзу немає. Навпаки ситуація загострюється, що неминуче зробить заходи, які застосовуються неефективними. Від дипломатії Євросоюзу знадобиться набагато більше зусиль, аби посприяти стабілізації становища у гарячих точках вздовж кордонів Євросоюзу, інакше “велике переселення народів” зупинити буде неможливо.

Наприклад, у 2014 р. усі 28 країн-членів Євросоюзу офіційно прийняли 626 тисяч мігрантів. Натомість у поточному році лише Німеччина вимушена прийняти 800 тисяч легальних мігрантів, витративши на них з державного бюджету усіх рівнів десять мільярдів євро. Такий розвиток подій провокує загострення внутрішньополітичного становища у самій Німеччині. Спроби урядів федеральних земель відкривати нові гуртожитки для мігрантів наштовхуються на регулярні акції протесту з боку ультраправих політичних сил. Не втрачають шансу на політичну реанімацію активісти руху “Європейських патріотів проти ісламізації Європи”. На активізацію конкурентів на консервативному фланзі німецької політики вимушені реагувати у баварській партії “Християнсько-соціальний союз”, яка різко розкритикувала курс канцлера “великої коаліції” Ангели Меркель на прийом якомога більшої кількості нелегалів. Тож не варто дивуватись, що проблема мігрантів максимально радикалізує внутрішньополітичні дискусії у більшості країн Європейського Союзу.

Країни “Вишеградського блоку”, як засвідчив їхній недавній саміт у Празі, не хочуть приймати “зайвих” нелегалів у себе. “Вишеградська четвірка” не готова збільшити квоти на нелегалів. Велика Британія та Іспанія також займають негативну позицію щодо цієї пропозиції Європейської комісії. У Франції, попри “розкол у родині Ле Пен” тема нелегальної міграції стане провідною на президентських перегонах 2017 р. Скоріше за все, аналогічною буде й ситуація на вересневих 2017 р. виборах до німецького бундестагу.

Прихильники ідеї лояльного ставлення до мігрантів нагадують про демографічну кризу у Європі, якій потрібна дешева робоча сила. Але ця проблема має й зворотній ефект. Адже у багатьох країнах Європейського Союзу сформувались маргінальні етнічні групи з власною моделлю поведінки, орієнтованою на споживання європейських ресурсів. Середньовічна ідеологія веде до середньовічного способу життя, навіть якщо хронологічно ми залишаємось у ХХІ ст. Серед нинішніх нелегальних мігрантів напевно чимало прихильників тероризму.

Концепція відкритості не працює, коли зникає толерантність. Навряд чи оптимальним варіантом вирішення проблеми можна вважати ідею голови Європейської комісії Жан-Клода Юнкера щодо створення фільтраційних таборів для нелегальних мігрантів у третіх країнах. Поки що така доля спіткала Сербію. Крім того, спільне військове командування Європейського Союзу разом із НАТО обговорює можливості розширення операції у Середземному морі, спрямованої на жорсткіший контроль за потоками нелегалів, які прориваються до Європи. Правда, без стабілізації становища у кризових зонах у Північній Африці, на Близькому та Середньому Сході зупинити “велике переселення народів” буде майже неможливо. На превеликий жаль, наразі немає жодних надій на швидку стабілізацію у цих регіонах.

На Мальті Євросоюз провів переговори щодо біженців з представниками країн Африки і Близького Сходу. Загальна ситуація з біженцями залишається складною. Найнебезпечнішим фактором є нерегульованість причин, які спричинили до рекордної кількості біженців із зон конфліктів, які від літа поточного року штурмують країни Євросоюзу. Зазначені тенденції вже спровокували запеклі дискусії у більшості країн-членів Євросоюзу щодо алгоритму вирішення проблеми біженців. Ціною цього процесу стала радикалізація суспільних настроїв та загострення суперечностей між країнами Євросоюзу.

У кризових зонах Африки і Близького Сходу спостерігається тенденція до подальшої дестабілізації. Нормалізацію становища на батьківщині “арабських революцій 2011 року” Тунісі можна вважати лише умовною. Місцеві радикальні ісламісти у переважній більшості воюють на боці “Ісламської держави”, а їхні побратими у Тунісі пішли у підпілля, чекаючи на свої шанси повернутися до влади. У сусідній Лівії виправдалися усі апокаліптичні прогнози подій, яких вистачало після ліквідації режиму Муамара Каддафі. Лівія поділена на зони впливу між різними клановими та ісламістськими угрупованнями, які ведуть між собою боротьбу за нафтові родовища та найбільш зручні шляхи контрабанди нелегалів до Європи. Триває переміщення біженців із Сирії, де останніми місяцями значно активізувалися бойові дії. Не найкращим є становище у Іраку та Афганістані, які також є джерелами поповнення армії біженців до Євросоюзу.

Зазначене становище поставило під питання дієвість європейської солідарності. Бундесканцлер Ангела Меркель докладає великих зусиль, аби зміцнити власні політичні позиції у своїй Християнсько-демократичній партії. Вона зауважує, що історичний досвід Німеччини та політична мораль вимагає прийняти більшість біженців. Опоненти закидають Меркель факт, що жодна країна Євросоюзу не здатна прийняти усіх злиднених і гнаних. Тому фактично вперше від часу приходу до влади рейтинг популярності Меркель помітно зменшується. Звичайно, це ще не катастрофічно, але, зважаючи на фактор наближення федеральних парламентських виборів у вересні 2017 р., правляча у ФРН “велика коаліція” вимушена докласти додаткових зусиль, аби вирішити питання біженців. Адже соціологічні опитування наразі свідчать, що вперше від часів утворення ФРН до бундестагу впевнено проходять ксенофобські партії.

Ще більш розбалансованою виглядає ситуація у нових країнах-членах Євросоюзу. Не вщухають скандали між членами Євросоюзу Хорватією, Словенією, Угорщиною та кандидатом на ступ Сербією. Угорщина багатокілометровою сіткою відгородилася від своїх балканських сусідів, але Будапешту неможливо відокремитись від спільної для Євросоюзу проблеми біженців. Велика Британія взагалі вимагає запровадження мораторію на чотири роки на прийом будь-яких біженців, шантажуючи Євросоюз прискоренням

проведення референдуму щодо виходу Великої Британії з ЄС. Такий загальний політичний фон домінував напередодні зустрічі на Мальті.

Під час переговорів країни ЄС запропонували декілька ініціатив щодо вирішення проблеми біженців. Вони стосуються як “м’якої”, так і “жорсткої” сили. По-перше, пропонується збільшити фінансування “центрів тимчасового утримання” в прикордонних країнах, зокрема, у Туреччині, Сербії. Утім, залишається проблема агресивного небажання біженців навіть певний час жити у цих таборах за межами Євросоюзу. Кризова Греція згодилась створити такі табори у себе, попри ксенофобські настрої, презентовані ультраправою партією “Золотий світанок”. Але усі ці заходи виглядають тимчасовою тактикою. По-друге, Євросоюз готовий посилити військово-технічну складову охорони своїх як морських, так і сухопутних кордонів. Мова йде про спільну військово-морську Середземноморську операцію. Певна її ефективність влітку поточного року якраз спровокувала зміну маршруту контрабанди біженців із морського на сухопутний шлях. Причому сухопутні кордони Євросоюзу виявились ще більш незахищеними, аніж морські. По-третє, навіть Німеччина вимушена прислухатися до пропозицій радикально переглянути міграційне законодавство у бік ужорсточення його норм. По-четверте, лідери Євросоюзу не хочуть допустити, аби криза з біженцями поховала Шенгенські угоди.

Отже, усі пропозиції щодо способів вирішення міграційної проблеми вимагають серйозних політичних і фінансових ресурсів, з кожним з яких Євросоюз має серйозні проблеми. Тому працювати над модернізацією міграційної політики доведеться системно і послідовно, відклавши навіть інші питання європейської інтеграції. Адже не вирішення проблеми біженців може поховати будь-які стратегічні плани розвитку Євросоюзу.

Сьогодні Європа знову опинилась на вістрі протистояння цивілізацій та під впливом ризиків, впоратись з якими буде неможливо без організації справжнього ефективного механізму спільної оборонної політики Європейського Союзу. Натомість Велика Британія декларує вимоги особливих умов для продовження свого членства в Євросоюзі, намагаючись, таким чином, відокремитись не лише від наднаціональних органів влади Євросоюзу, а від комплексу проблем, пов’язаних із неврегульованістю міграційних питань. Але жити в Європі й бути “вільними” від Європи та її проблем неможливо.

Список використаних джерел

1. Бек У. Космополитическая Европа: реальность и утопия // Свободная мысль. – 2007. – № 3.
2. Bernd Georg. Terrorziel Deutschland. Strategien der Angreifer Szenarien der Abwehr. – Berlin, 2011.
3. Гантінгтон С. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку. – Львів, 2006.
4. Кардини Ф. Европа и ислам. История непонимания. – СПб., 2007.
5. Крестева Ю. Самі собі чужі / Пер. з фр. – К., 2004.
8. Sen Amartya. Die Identitätsfalle. Warum es keinen Krieg der Kultur gibt. – München, 2006.
9. Олбрайт М. Религия и мировая политика / Пер. с англ. – М., 2007.
10. Tilo Sarazin. The Man Who Divided Germany // http://www.spiegel.de/international/topic/thilo_sarrazin/

Андрей Мартынов

МИГРАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА : МЕЖДУ ИДЕАЛИЗМОМ И ПОЛИТИЧЕСКИМ РЕАЛИЗМОМ

В статье рассматриваются особенности рисков и стратегий реагирования Европейского Союза на вызовы миграции.

Ключевые слова: Европейский Союз, миграция, экстремизм, цивилизационный конфликт, ислам, религиозный фундаментализм, ультраправый радикализм.

Andriy Martynov

**MIGRATION POLICY OF THE EUROPEAN UNION: BETWEEN IDEALISM
AND POLITICAL REALISM**

The article presents a specifically trend of strategic European Union in the process adaptation of migrants.

Keywords: European Union, civil society, migration, extremism, civilization conflict, Islam, fundamentalism.